

ANKARAD, 2020; 1(2): 655-666	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI:

NAMIK KEMAL'İN MEKTUPLARINA DAİR BAZI MÜLAHÂZALAR

Ahmet Metehan ŞAHİN*

“Zararı yok, doğrunun yar ve muhibbi Allah'tır.”
Namik Kemal

Öz: Tanzimat Fermanının ilan edilmesinden sonra; dönem içerisindeki aydınların, sanat ve edebiyatta Batıyı örnek almasıyla birlikte birçok farklı tür gibi mektup da Türk edebiyatında yerini almıştır. Tanzimat'tan sonra tür olarak mektubun gelişmesinde şair ve yazarların sürgün edilmesinin rolü küçümsenmeyecek ehemmiyettedir. Bu isimlerden biri de şüphesiz ki Namık Kemal'dir. Kemal; Avrupa, Magosa, Midilli, Sakız ve Rodos gibi çeşitli yerlerden arkadaşlarına, ailesine ve siyasilere çok sayıda mektup göndermiştir. Dili, üslubu ve içeriği düşünüldüğünde, Türk edebiyatında örneği görülmemiş ve alışılmıştan dışı olan bu mektuplar, dönemi içerisinde; edebî, siyasi ve içtimai bir mahiyette değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın öncelikle giriş kısmında mektup türü hakkında kısa bir şekilde bilgi verilecektir. Daha sonra Namık Kemal'in türe verdiği önem/katkı üzerinde durularak Kemal'in hususi mektupları; üslup ve içerik bakımından örnekler verilerek incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat Dönemi, Namık Kemal, Mektup.

SOME CONSIDERATIONS ON NAMIK KEMAL'S LETTERS

Abstract: After the announcement of the Tanzimat Edict; as the intellectuals of the period took the West as an example in art and literature, letter writing like many different genres took its place in Turkish literature. The fact that the poets and writers had been exiled undoubtedly played a role in the development of letter writing as a genre after the Tanzimat. One of these names is undoubtedly Namık Kemal. Ripeness; he sent many letters to his friends, family and politicians from various places such as Europe, Famagusta, Lesbos, Chios and Rhodes. Considering their language, style and content, these letters, which are unprecedented in Turkish literature and are

* Öğr. Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Mail: metsahin@kho.edu.tr. ORCID: 0000-0003-2766-6649.

unusual. They are evaluated from a literary, political and social perspective. In this respect, first of all, brief information about the type of letter will be given in the introduction part of the study. Then Kemal's private letters, emphasizing the importance/contribution of Namık Kemal to the genre will be revealed. They will be examined by giving examples in terms of style and content.

Key words: The Tanzimat Period, Namık Kemal, Letter.

Giriş

Tarih boyunca mektup türü insanların haberleşmesinde, his ve düşüncelerini aktarmasında kullanılan önemli bir iletişim aracı olmuştur. Düşünce ve duyguyu ifade etmekle birlikte bir fikri ya da konuyu tartışmak için aracı olarak kullanılan mektuplar da vardır. Emel Kefeli, yalnızca haberleşme amacıyla kullanılan ve 'özel' sıfatı ile isimlendirilebilecek mektupların yanında politik ve edebî türlerinin de olduğunu belirtir.¹

Mektup türü, mektubu yazan kişi ve mektubun yazıldığı dönem hakkında okuyucusuna önemli bilgiler verir. Mektup yazarının his, fikir ve bilinçaltında yatan duyguları ile beraber, mektubun yazıldığı dönem içerisinde cezreyan eden tarihî ve edebî tartışmalar da yine mektuplardan öğrenilir:

"Mektup kimi zaman etkili bir uyarıcı olmuş, kimi zaman tehdit aracı. Kimi zaman insan hayatının tüm safhalarına karşılık gelmiş kimi zaman insanın dahi taşımaktan yüksündüğü, kaçtığı ağır düşünceleri, şaşalı sözleri ve dünyaları taşımıştır. Yani mektup insanın hayatına giren ne varsa hepsine bağrını açmış, hepsini kendi engin dünyasında eritmiş ve birer abide olarak insanların önüne dikmiştir."²

Orhan Okay, konuyu bir adım daha ileri götürerek kumaca olmayan yani gerçekçi olarak nitelediği mektupları birer belge mahiyetinde kabul ettiğini ve mektupların bir eserin oluşum evrelerine ışık tutan vazgeçilmez kaynaklar olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.³

Türk edebiyatında mektuba gereken önemin 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile birlikte verilmeye başlandığı görülür. Modern bir toplum olma isteğinin temellendirdiği Tanzimat Fermanı ile birlikte toplumsal, edebî ve siyasî yaşantımızda birçok değişim/dönüşüm olmuş, dolayısıyla daha önceki dönemlerde meydana getirilen edebiyat örneklerine benzemeyen eserler/örnekler Türk edebiyatında görülmeye

¹ Emel Kefeli, Anlatım Tekniği Olarak Mektup, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9.

² Köksal Alver, "Mektubun Sosyo-Politik Üzerine Bir Deneme", Mektup Özel Sayısı, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Öncü Basımevi, Ankara 2006, s. 73.

³ Mehmet Orhan Okay, "Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair", Mektup Özel Sayısı, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Öncü Basımevi, Ankara, 2006, 32-33.

başlanmıştır.⁴ Bu tarihten itibaren siyasî, askerî ve kültürel alanlarda olduğu kadar edebiyatta da Batı rol model olarak görülmeye başlanmış böylelikle de edebiyatımıza roman, hikâye, dergi, makale, tiyatro, eleştiri ve gazete gibi yeni türler dâhil olmuş, sonuç olarak ise mektup da edebiyatımıza giren türler arasında yerini almıştır. Veysel Şahin'e göre bu durum eleştiriye verilen önemi artırmış, böylelikle türün gelişmesine imkân sağlamıştır.⁵

“Tanzimat edebiyatında mektup türü zaman zaman dönemin edebi tartışmalarının yaşandığı bir araca dönüşür. Edebi münakaşa içeren mektuplar gazete veya dergi yoluyla neşredilir. Bunun dışında kalan daha özel meselelerin ele alındığı mektuplar ise gazete ve dergilerde pek yayımlanmaz. Tanzimat'tan sonra ilk mektup örnekleri Akif Paşa'ya aittir ve 1846'da yayımlanır.”⁶

Tanzimat dönemi ve sonrasında hem mektup hem de eleştiri/tenkit türünün gelişmesine en çok katkı sağlayan isimlerin başında ise inancılı bir vatansever olan Namık Kemal gelmektedir. Hayatının yaklaşık on sekiz senesini sevdiklerinden uzakta, gurbette geçiren Kemal, dünyanın muhtelif yerlerinde dostlarına, aile fertlerine ve edebiyat ile meşgul olan arkadaşlarına binlerce mektup yazarak göndermiştir. Önder Göçgün, Kemal'in dil ve edebiyat üzerine görüşlerinin yanında hukuk, din ve siyaset gibi konular hakkındaki düşünceleri, ayrıca eserlerinde bulunmayan hususî yönleri ile samimî duygularının da mektuplarında yer aldığını belirtmektedir.⁷

Ahmet Hamdi Tanpınar, Kemal'in tenkid cinsinden başta gelen eseri olarak “Lisân-ı Osmâninin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şamildir”i gösterir ve ayrıca çeşitli tarihlerde yazdığı makaleler ve mektuplarla, mukaddimeleri; *İrfan Paşa'ya Mektup* adlı büyükçe bir tenkidi, Ziya Paşa'nın *Harâbât*'ını karşılayan *Tahrîb-i Harâbât* ile Tâkib, yine onlar gibi Magosa'dan yazarak Recâizâde Mahmud Ekrem'e gönderdiği *Mes Prisons Muâhezenâmesi* ile *Renan Müdafaanâmesi* isimli eserlerinden bahseder.⁸ Yine tenkidi fikirlerinin yer aldığı *İntibah*, *Celâl* ve *Bahâr-ı Dâniş*

⁴ Yunus Balcı, “Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyesi”, Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış, Kurgan Edebiyat, Editör: M. Kayahan Özgül, s. 41-74, Ankara, 2013, s. 41-42.

⁵ Veysel Şahin, Turkish Studies, “Namık Kemal'in Mektuplarında Dil ve Edebiyat Üzerine Tenkitler”, Volume 3/4, Summer, 2008, s. 688.

⁶ Mehmet Gül, 1860-1896 Dönemi Şair ve Yazarlarımızın Hatıra, Röportaj ve Mektuplarında Türk Dili ve Edebiyatının Meselelerine Dair Görüşleri, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2019, s. 6.

⁷ Önder Göçgün, Namık Kemal, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s. 80.

⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 378.

Mukaddimesi ve Tâlim-i Edebiyat Üzerine Bir Risâle gibi eserlerinde de çeşitli konulardaki eleştirel fikirlerini ortaya koyduğu görülür:

“(…) Namık Kemal’in yeni gelişmekte olan tenkit/eleştiri türü hakkındaki düşünce ve tespitleri, kendisinden sonra gelen birçok düşünür ve sanatçıyı etkileyerek bu alanda kendilerini geliştirmesini sağlamıştır. Bunun nedeni tenkit türünün Tanzimat döneminde ortaya çıkması ve önceden bir teoriye, felsefeye oturtulmamasıdır. (...) Bunun yanında az da olsa tezkirelerde tenkit türünün kullanıldığını söyleyebiliriz. Şuara tezkirelerinde şairler hakkında bilgilerin verilmesi, tenkit alanına girecek değerlendirmeleri de içine alır. Özellikle mesnevi ve divanların mukaddime kısmında, dibace ve hatimlerinde şair/sanatkârın hayatı ve sanatı hakkında bilgilerin verildiği, tenkit edildiği görülür. Bu açıdan tenkidin var olduğunu ancak bir edebî tür olarak vasıflandırılmadığını söylemek yerinde olur.”⁹

Kemal, dönem içerisinde makale ve gazete gibi türlerin yanında yazdığı mektuplarda da tenkidi fikirlerine yer vermiş, böylelikle Türk edebiyatında her iki türün gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Türk edebiyatında, Batı edebiyatının gelişmesi ve dolayısıyla yerleşmesi için küçümsenmeyecek derecede bir çaba harcayan Namık Kemal; ayrıca roman, tiyatro, makale, hikâye ve mektup gibi yeni türlerin de edebiyatımızda tanınmasını ve yaygınlaşmasını sağlamış, bahsedilen türlerdeki eserler onun kaleminde farklı bir simaya bürünerek ortaya çıkmıştır.¹⁰

1. Namık Kemal ve Hususî Mektupları

Namık Kemal, babasına gönderdiği 1867 tarihli bir Paris mektubunda haftada en az 100 mektup yazdığını ifade eder. Ayrıca Ebüzziyâ Mehmed Tefik, Kemal’in yalnız kendisine yazdığı mektupların sayısının 1500’ü bulduğundan bahseder. Bunların yanında Ömer Faruk Akün, Kemal’in ömrü boyunca yazdığı mektupların, 2500 mektup bırakan J.J. Rousseau ile 10.000 mektubun sahibi olan Voltaire (François Marie Arouet) arasında yerini alabilecek zenginlikte olduğunu ifade etmektedir.¹¹

“Namık Kemal’in mektuplarıyla ilgili çalışmalar mevcuttur. Namık Kemal’in mektuplarını, ilk defa oğlu Ali Ekrem Bolayır, İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra, topluca yayınlamıştır. Ali Ekrem Bolayır’dan sonra Mithat Cemal Kuntay tarafından önce bir makale serisinde sözü edilen bu

⁹ Şahin, a.g.m., s. 690.

¹⁰ Veysel Şahin, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları 214 Dergisi, “Namık Kemal’in Mektuplarında ‘Şiir, Tiyatro ve Gazete’ Üzerine Tenkitler”, Güz (13), Ankara, 2010, s. 2-3.

¹¹ Ömer Faruk Akün, Namık Kemal’in Mektupları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972, s. VII.

mektuplara, daha sonra Namık Kemal'in hayatıyla ilgili olarak hazırlanan kitapta yer verilmiştir.”¹²

Fevziye Abdullah Tansel, Kemal'in mevcut mektuplarının muhatapları ve sayısı göz önüne alındığında, çoğunun günümüze kadar ulaşmadığını belirtmekte ve bu mektupların bizzat ailesi ve dostları tarafından toprağa gömülerek, yakılarak ve suda eritilerek yok edildiğini ifade etmektedir.¹³ Kemal'in birçok mektubu kaybolmuş olmakla birlikte mevcut mektupları Türk edebiyatının önemli tenkitçilerinden Tansel tarafından hazırlanarak *Namık Kemal'in Hususi Mektupları*¹⁴ başlığı ile toplam dört cilt (I. Cilt: 1967, II. Cilt: 1969, III. Cilt: 1973, IV. Cilt: 1986) hâlinde Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Akün de *Nâmık Kemal'in Mektupları*¹⁵ başlığı altında 1972 senesinde Kemal'in mektuplarını yayıma hazırlamış ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları tarafından basılmıştır. Son olarak 2013 yılında Türkiye İş Bankası Kültür Yayınlarından çıkan ve Ali Akyıldız ile Azmi Özcan tarafından yayına hazırlanan *Namık Kemal'den Mektup Var*¹⁶ başlıklı eserden söz edilmesi gerekir. Kitapta, Kemal'in yetiştirdiği öğrencilerden Hüseyin Hilmi Paşa'nın evrakları arasından çıkan mektuplar ve değerlendirmesi de yer almaktadır. Çalışmada çoğunlukla bu kitapta yer alan mektuplar ele alınmıştır.

Namık Kemal'in mektupları incelendiğinde, mektup yazmaktan son derece keyif aldığı ve içinde bulunduğu sıkıntılı süreçten bir an bile olsa uzaklaşmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Kemal, sürgün yıllarındaki yalnızlığından mektuplar sayesinde kurtulmuş eş, dost ve akrabalarıyla yazdığı mektuplar aracılığıyla sohbet etme imkânı bulmuştur.

“Namık Kemal, mektuplarında bazen sıradan bir insan, bazen bir şair, yazar veya edebiyat tenkitçisi, bazen –tâbiri caizse- bir tarih yazarı, bazen de memleketinin kurtuluşu için mücadele etmeye gönül vermiş bir fikir adamı olarak karşımıza çıkar. Bu çok yönlülük mektupların içerik olarak ne denli zengin olduğunun bir göstergesidir. Mektuplar, edebî şahsiyeti ve edebiyatımıza kazandırdığı eserleri ile ön plana çıkmış olan Namık

¹² Ahmet Özer, Namık Kemal'in Mektuplarında Sosyal ve Siyasi Meseleler, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman, 2019, s. 13.

¹³ Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal'in Husûsî Mektupları I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. XVIII.

¹⁴ Fevziye Abdullah Tansel, (1967, 1969, 1973, 1986), *Namık Kemal'in Hususi Mektupları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

¹⁵ Ömer Faruk Akün, (1972), *Nâmık Kemal'in Mektupları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

¹⁶ Ali Akyıldız - Azmi Özcan, (2013), *Namık Kemal'den Mektup Var*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kemal'i, günlük hayatının içinde bir birey, bir evlat, bir arkadaş, bir baba olarak tanıma fırsatı sağlar."¹⁷

Farklı ülke ve şehirlerde bulunan dostlarına, devlet adamlarına ve ailesine mektuplar yazan Kemal'in dili de mektupları yazdığı kişilerin statüsüne, onlarla olan yakınlığına göre değişmekte ve farklılık göstermektedir. Örneğin resmî makamlara yazdığı mektuplarda Türkçe olmayan kelimelere (Arapça ve Farsça) daha fazla yer vermektedir. Bunun sebebi olarak önceleri şekil ve içerik bakımından eski edebiyatın etkisinde kalması gösterilebilir. Leyla Karahan ise Kemal'in fazlaca Arapça, Farsça tamlama kullanmasını hüner gösterme kaygısıyla ilişkilendirmektedir.¹⁸ Kemal'in dost ve arkadaşlarına yazdığı mektupların dili nispeten daha pürüzsüz ve anlaşılırdır.

"Kemal, saraya, âlimlerden, ediplerden kişilere yazdığı mektuplarda dili ağırlaştırmış, Arapça ve Farsça kelimelerin sayısını artırmış, çok fazla benzetme ve sıfat kullanarak sözün uzamasına, genişlemesine sebep olmuştur. (...) Devrine göre değerlendirildiğinde, Namık Kemal'in böyle bir üslup kullanması olağan karşılanabilir. Zaten dikkat edilirse, resmî mektuplarındaki giriş ve sonuç cümlelerinin devrin bu tarz mektuplarında görülen ifadeler olduğu görülecektir."¹⁹

Kemal mektuplarını ve diğer eserlerini oluştururken topluma faydalı olmayı amaçlamış dolayısıyla da bu doğrultuda yazmayı kendisine görev edinmiştir. Döneminde yer alan gençleri yazmaları için yüreklendirmiş ve kendi tecrübelerinden yola çıkarak yönlendirmeye çalışmıştır. Kemal'in Abdülhak Hamit Tarhan'a yazdığı 17 Şubat 1879 tarihli mektubunda geçen şu satırlar yukarıda bahsettiklerimize örnek olarak gösterilebilir:

"Kemal'in elinden hemen düşmek derecesinde bulunan kalemi vatan yolunda şehit olmuş bir alemdarın başı ucuna dikilecek bayrak gibi hak-i sefaletten ref'edecek iki kardeşim var ki Ekrem ile sensin. (...) Beni, önünüzde görüyorsanız gayret edin. Sizden kan istemiyorum. Çünkü, pek kolay bezledeceğinizi bilirim. Birkaç damla mürekkep istiyorum."²⁰

Görüldüğü üzere Kemal, içten bir şekilde Tarhan ve Recaizade Mahmut Ekrem'e olan güveninden ve muhabbetinden bahsetmiş her ikisinin de

¹⁷ Zeynep Gözde Kozlu, (2020), "Namık Kemal'in Mektupları Üzerine Bir Değerlendirme", *Söğüt-Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 5, s. 91.

¹⁸ Leyla Karahan, "Namık Kemal'in Mektuplarından Dönemin, Türün ve Yazarın Diline Dair Notlar", Bengü Belak-Ahmet Bican Ercilasun Armağanı, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2013, s. 234.

¹⁹ Funda Kara, Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2001, s. 25-26.

²⁰ Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid, Akçağ Yayınları, 2005, s. 53-54.

kendisinden sonra bayrağı taşıyacak kişiler olduğunu söyleyerek gayret göstermeleri gerektiğini belirtmiştir. Bu ve bunun gibi dostlarına/arkadaşlarına yazdığı mektuplarda dönem içerisindeki mevzuları edebiyattan siyasete varıncaya kadar çok yönlü bir bakış açısı, kendine has üslubu ve hisleriyle dile getirmiştir.

“Namık Kemal’in mektupları, bir dönemin sosyal ve siyasi olaylarına; şiir, roman, nesir, dil, imla, alfabe vb. konulardaki edebî tartışmalarına ışık tuttuğu gibi, sevinç ve mutluluklarıyla, öfke ve kızgınlıklarıyla, çaresizlikleriyle, üzüntüleriyle, heyecanlarıyla okuyucuya bambaşka bir Namık Kemal de tanıtmış olur. Mektuplarda edebiyatçı bir Namık Kemal vardır, vatansever bir Namık Kemal vardır, muhalif bir Namık Kemal vardır, evlat, baba, dost Namık Kemal vardır.”²¹

Karahan’ın da söylediği gibi mektuplarda çok yönlü düşünen ve davranan bir Namık Kemal görülür. Ayrıca yaşadığı dönemde cereyan eden olaylara sessiz kalmadığı, mevcut problemleri her zaman millî ve manevi bir bakış açısıyla çözmeye çalıştığı, etrafında yer alan dost ve arkadaşlarını ise bu doğrultuda yönlendirdiği anlaşılır.

Kemal, hayatının her alanında (siyasî, içtimai, edebî) mektuplara ve mektup yazmaya ayrı bir önem göstermiş, yazdıkça ustalaşmış ustalaştıkça da daha gayretli yazmaya hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Kemal’in yazdığı özel mektuplarda ilk dikkat çekici detay muhataba karşı takındığı içten ve samimi üsluptur. Süleyman Hüsnü Paşa’ya yazdığı 12 Ocak 1879 tarihli mektubuna “Gerçekten devletlü paşam kardaşım efendim hazretleri”²² şeklinde nazik ve güzel sözlerle başlamıştır. Aynı şekilde Ziverpaşazâde Bahâ Bey’e yazmış olduğu 25 Temmuz 1879 tarihli mektubunda Bahâ Bey’e “Birader”²³ kelimesi ile hitap etmekte, yine Hüseyin Hilmi Efendi’ye 28 Mayıs 1882 tarihinde yazmış olduğu mektubuna ise “Fütüvvetlü efendim”²⁴ iltifatı ile giriş yaptığı görülmektedir.

“Zaman zaman zikredildiği üzere neşredilen mektupların büyük bir kısmının muhatabı Hüseyin Hilmi Efendi’dir. Namık Kemal Midilli’ye ayak basar basmaz yanına gidip gelmeye başlayan birkaç gençten birisi olan Hüseyin Hilmi ile olan münasebeti âdeta bir baba-oğul ilişkisiydi; zaten kendisi de zaman zaman ona yazarken “evlâd”, “evlâdım” gibi hitaplarla mektuba başlardı.”²⁵

²¹ Karahan, a.g.m., s. 232.

²² Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 8.

²³ Akyıldız - Özcan, a.g.e. s. 19.

²⁴ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 47.

²⁵ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. XLI-XLII.

Kemal için özel yaşantısında olduğu kadar mektuplarında da mizah özel bir yer tutmaktadır. Bahâ Bey'e yazdığı 25 Temmuz 1879 tarihli mektubunda Kemal, kendisinin resmini yaptırdığından bahseder ve memnuniyetsizliğini şu alaycı sözlerle ifade eder: "Burada bir fotoğraf var idi, bir kere resmimi yaptırdım, resim yerine bihi sezadır²⁶ bir şebek tasviri yapıp Vehbi'ye vermek mısramna nazîreler yaparcasına beni sünbül kökünde çıkmış bir çalı parçasına benzetti. Ben çirkinim, resim ise câlib-i ikrâh²⁷ idi."²⁸ Aynı şekilde genç ve samimi dostu Hüseyin Hilmi Efendi'ye gönderdiği 13 Şubat 1886 tarihli mektubunda Hilmi Efendi'den kayısının nasıl kurulacağına dair kendine has olan eğlenceli ve mizahî üslubuyla tarif istemektedir:

"Sen kayısı meselesini kendin gibi murdar, musibet bir niyetle sormuşsun. Kayısının kurutması güneşe sermekten ibaret değil. Kireç suyuna sokuyorlar, bilmem ne halt ediyor. Buradaki kayısı da sizin o kuruyan kayısının cinsidir. Fakat burada öyle güzel, öyle sarı olmuyor, nasıl yapıyorlarsa şunu adam gibi tahkik et, bir tarife al da gönder."²⁹

Namık Kemal, 18 Aralık 1879 tarihinde Midilli'ye mutasarrıf olarak tayin edilir ve şiddetli bir zatürre geçirir. 15 Ekim 1884'de Rodos'a gönderildiğinde, buranın güzel havası sayesinde biraz da olsa düzelir. Ancak Sakız Mutasarrıflığı görevine getirildikten sonra hastalığı tekrar nükseder ve yakasını bir türlü bırakmayan zatürre sebebiyle 2 Aralık 1888 yılında hayata gözlerini kapar.³⁰ Mektuplarında da Hilmi Efendi'ye hastalığından ve sağlığının bozulduğundan bahseder: "Hastalık biraz da zayıflatmış. Aynıyle tahta bitine benzedim. (...) İki günden beridir pek canım sıkılıyor. Âdetâ hastalığın nüksünden korkuyorum."³¹ Hilmi Efendi'ye yazdığı 20 Mart 1884 tarihli bir diğer mektubunda ise: "Tütün, yağ, şişeler hepsi vâsıl oldu. Tütün öksürtmeze benziyor, bakalım. Okaluptist işret olarak istenilmedi. Geceleri bir mide öksürüğü geliyor, hem de dört ile beş arasında geliyor, önünü almak için muttasıl Valaryanat dö Kinin kullanmağa mecbur oluyoruz (...)"³² Ölümünden iki sene evvel Hilmi Efendi'ye gönderdiği 1 Kasım 1886 tarihli mektubunda keyifsizliğinden ve hastalığından dolayı mektuba geç cevap verdiğinden söz eder:

²⁶ Uygundur.

²⁷ Tiksinme, iğrenme uyandıran.

²⁸ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 23.

²⁹ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 218.

³⁰ Göçgün, a.g.e. s. 17-18.

³¹ Akyıldız - Özcan, a.g.e. s. 134.

³² Akyıldız - Özcan, a.g.e. s. 142.

“Keyifsizliğin ehemmiyeti yok, fakat eziyeti çok idi. Diş etlerinde bir ıztırap ile yarım baş ağrısından ibaret idi. O sırada bir de basur yakaladı. Hayliden hayli meşakkat verdi. İnsan ehemmiyetli hasta olduğu zaman yazı yazabiliyor da, ağrılı sancılı hastalıklarda yazamıyor. Şimdiye kadar mektupsuz kaldığına sebep odur.”³³

Kemal, ömrü boyunca tutuklanmalar, sürgünler ve geçim sıkıntısı gibi çeşitli zorluklarla uğraşmak zorunda kalmış, hayatı mücadeleler içerisinde geçmiştir. İşte bu buhran durumlarından birinde kaleme aldığı 9 Aralık 1883 tarihli mektubunda Hilmi Efendi'ye yine rahatsız olduğundan ve ailevi sorunlardan dolayı içinde bulunduğu sıkıntılardan bahseder. Mektubun sonunda ise muhataba küçük bir tavsiyede bulunur:

“Bizim çocuk çocuk işte gidiyor. İki aydan beri hastalıklarından, seyahatlerden, filânlardan çektiğimi ben bilirim. Şimdi bir de gözüme hafifçe şişlik geldi. Başım da ağrıyor. Sana uzun bir şey yazamayacağım. Biz Doktor Kostan'a bir şey vermedik. Çünkü ne verilmek münasip olacağını ve İzmir'de edeceği himmet üzerine de ne ilâve edilmek lâzım geleceğini kestiremedik. Bunun miktarını tayin et de yaz, gönderelim. Vallahi bu hâllere bakıyorum da 'evlenme' diyeceğim geliyor.”³⁴

Kemal'in muzdarip olduğu, şikâyet ettiği bir diğer konu ise yalnızlıktır. Hayatının uzun bir kısmını sevdiklerinden uzak olarak, muhtelif yerlerde geçirmiştir. Bu sıkıntı verici zamanlarda sığındığı iki şey vardır; birisi kitaplar, diğeri ise eş ve dostlarına yazdığı mektuplardır. 1 Kasım 1885 tarihli Hilmi Efendiye gönderdiği mektupta aciziyetinden bahseder: “Yalnız bu günlerde bir hâl musallat oldu, canım hiç yazı yazmak istemiyor da ona sıkılıyorum. Bereket versin kitap okumaktan nefret yok. Eğer kitap da okuyamasam bu mübârek memlekette ne yapardım bilmem. Baki duâ.”³⁵ Aynı şekilde 15 Haziran 1886 tarihli mektubunda sosyal yalnızlığının ruhi bunalımlara sebep olduğu görülür: “Bir müddetten beri de Sakız'da idim. İçeridekiler hasta, Ekrem'le Sakız'a gittiler. Rıfat'ın haremi hâmile, buraya geldi. Ben kaldım yalnız başıma. Ruh sıkıntısından elim hiçbir işe varmıyor.”³⁶

Kemal, ömrü boyunca yaşadığı tüm olumsuzluklara, yıpratmalara ve sorunlara rağmen hayatının hiçbir döneminde okumaya ve yazmaya küsmedi. Her ne kadar ara verdiği zamanlar olmuş olsa da, faaliyetlerine tekrar başladığında eskisinden daha iyi, daha azimli ve daha kararlı idi. Yaşadığı tüm zorluklar onu daha çok güçlendirdi. Magosa'da Kemal'i ilk gün Topçular

³³ Akyıldız - Özcan, a.g.e. s. 227.

³⁴ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 121.

³⁵ Akyıldız - Özcan, a.g.e., s. 212.

³⁶ Akyıldız - Özcan, a.g.e. s. 222.

Kışlasında bulunan bir zindan odasına yerleştirdiler. Biraz zaman sonra ise Mutasarrıf Veys Paşa'nın yakın ilgisi ile; penceresi ve terası bulunan bir odaya nakledildi. İçinde bulunduğu sıkıntılı sürece rağmen burada büyük bir şevk ile çalışmalarını sürdürdü ve Magosa'yı, yazı hayatının en verimli ortamlarından biri hâline getirmeyi bildi. Nitekim Magosa'da; asıl adı "Râz-ı Dil"³⁷ olan ikinci tiyatro eseri *Gülnehâl*'i tamamladı. *Akıf Bey, Zavalı Çocuk ve Kara Belâ*'yı bitirdi. On beş perdelik, en büyük tiyatro eseri olan *Celâleddin Harzemşah*'a başladı. Tüm bunların yanında; *Kaniye, Sillistre Muhasarası, Nevruz Bey'in Tercüme-i Hâli, Rüyâ, İntibah, Tahrîb-i Hârâbat, Takîb-i Hârâbât, İrfan Paşaya Mektub, Mes Prisons Muâhazesi, Bahâr-ı Dâniş Tercümesi ve Mukaddimesi, İslâm Tarihi*'ni de Magosa'da kaleme aldı. Eş, dost ve akrabaları ile de sürekli mektuplaşan Kemal, edebî değeri yüksek birçok mektubunu bu vesile ile edebiyat tarihimize kazandırdı.³⁸ Kemal, 2 Aralık 1888'de, kırk sekiz yaşında vefat etti. Naaşı ilk olarak Sakız Adası'nda bir caminin mezarlığına defnedildi. Vasiyeti üzerine Ebüzziya Tevfik'in Padişah'a müracaat ederek aldığı izinle Kemal'in cenazesinin Gelibolu'ya nakledilmesini sağladı ve Gelibolu'da şehzade Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki türbesinin yanına defnedildi.³⁹

Sonuç

Yarım asrı bile bulmayan kısa yaşantısına Türk edebiyatının önemli eserlerini sığdıran Namık Kemal, mektup türüne büyük önem vermiş dolayısıyla da türün gelişmesinde öncü rol oynamıştır. Ömer Faruk Akün, Türk edebiyatında mektup türünün gelişmesinde, özellikle kalıplaşmış biçim ve şekillerin dışına çıkarak mektubun içten ve samimi bir ifade vasıtası hâline gelmesinde Kemal'in yaptığı tesire edebiyat tarihçilerinin özel olarak yer vermesi gerektiğini belirtmiştir.⁴⁰ Kemal'in mektuplarında; şakalar, kaygılar, eleştiriler, maddi sıkıntılar, dönem içerisindeki problemler gibi birçok farklı konu yer almaktadır. Ayrıca cereyan eden olaylara karşı verdiği tepkiler, söylediği sözler, yaptığı eleştiriler ve psikolojik yapısı da mektuplarının içeriğinde mevcut olan bilgilerdendir. Mektuplarında içten bir dil kullanan Kemal, söylediklerinde de son derece samimi ve yapmacıklıktan uzaktır. Dost ve arkadaşlarını her zaman iyiye, doğruya ve millî olana yönlendirmeye gayret etmiş nerde olursa olsun öğrenirken öğretmeyi kendisine amaç edinmiştir. Sadece kendi sorun ve sıkıntılarıyla ilgilenmemiş memleketinden uzakta olduğu zamanlarda bile ülkesinin derdiyle

³⁷ *Gönüldeki Sır

³⁸ Göçgün, a.g.e. s. 49.

³⁹ Osman Alacahan, "Namık Kemal (Hayat Hikâyesi, Fikri Mücadelesi ve Eserleri)", Namık Kemal -Hayatı-Düşünceleri-Eserleri-, Tekirdağ 2020.

⁴⁰ Akün, a.g.e., s. VII.

dertlenerek problemlere bir çözüm yolu bulmak için kafa yormuştur. Sonuç olarak Namık Kemal, her adımını vatanın ve milletin bekası için atmış söyledikleri ve yazdıklarıyla da bu inanca ömrünün sonuna kadar hizmet etmiştir.

Kaynakça

- AKÜN, Ömer Faruk, *Nâmık Kemal'in Mektupları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1972.
- AKYILDIZ, Ali-Özcan, Azmi, *Namık Kemal'den Mektup Var*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- ALACAĞAN, Osman "Namık Kemal Hayat Hikâyesi, Fikri Mücadelesi ve Eserleri", *Namık Kemal -Hayatı-Düşünceleri-Eserleri-*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Yayınları, Tekirdağ 2020.
- ALVER, Köksal, "Mektubun Sosyo-Politiği Üzerine Bir Deneme", *Mektup Özel Sayısı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Öncü Basımevi, Ankara 2006.
- BALCI, Yunus, "Tanzimat Dönemi Roman ve Hikâyesi", *Türk Edebiyatı Tarihine Bir Bakış*, Kurgan Edebiyat, Editör: M. Kayahan Özgül, s. 41-74, Ankara 2013.
- GÖÇGÜN, Önder, *Namık Kemal*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009.
- GÜL, Mehmet, *1860-1896 Dönemi Şair ve Yazarlarımızın Hatıra, Röportaj ve Mektuplarında Türk Dili ve Edebiyatının Meselelerine Dair Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2019.
- KARA, Funda, *Namık Kemal'in Mektuplarında Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2001.
- KARAHAN, Leyla, "Namık Kemal'in Mektuplarından Dönemin, Türün ve Yazarın Diline Dair Notlar", *Bengü Belak-Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Ed. Bülent Gül, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2013.
- KEFELİ, Emel, *Anlatım Tekniği Olarak Mektup*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.
- KOZLU, Zeynep Gözde, "Namık Kemal'in Mektupları Üzerine Bir Değerlendirme", *Söğüt-Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 5, s. 91, 2020.
- OKAY, Mehmet Orhan, "Mektuba, Mektuplaşmaya ve Kartpostala Dair", *Mektup Özel Sayısı*, Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Öncü Basımevi, Ankara 2006.
- ÖZER, Ahmet, *Namık Kemal'in Mektuplarında Sosyal ve Siyasi Meseleler*, Karahanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman 2019.
- ŞAHİN, Veysel, "Namık Kemal'in Mektuplarında Dil ve Edebiyat Üzerine Tenkitler", *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, 2008.
- ŞAHİN, Veysel, "Namık Kemal'in Mektuplarında 'Şiir, Tiyatro ve Gazete' Üzerine Tenkitler", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları 214 Dergisi*, Güz (13), Ankara 2010.

Şahin, A. M. (2020). Namık Kemal'in Mektuplarına Dair Bazı Mülâhâzalar. ANKARAD, 1(2). s. 655-666.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

TANSEL, Fevziye Abdullah, *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları I*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.